УДК 336.7
DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.49

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Науменко С.Г.,
доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри економіко-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту «Права та психології»
Національної академії внутрішніх справ

Лісовол О.М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економічної безпеки та приватного права
Національної академії внутрішніх справ

Науменко С.Г., Лісовол О.М. Нормативно-правове регулювання конкуренції на ринку банківських послуг.

Розглянуто стан економічної конкуренції в банківській системі України. Зроблено огляд нормативно-правових документів Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки щодо регулюванню конкурентних відносин в економіці та запобіганню монополізації в цілому, та банківській системі, зокрема. Наведено думки дослідників та інституцій провідних країн світу щодо ризиків порушення конкуренції в банківській системі. Проаналізоване правове регулювання конкурентних відносин в законодавстві України. Виокремлено положення в «загальному» конкурентному законодавстві та «галузевому» банківському законодавстві щодо захисту економічної конкуренції. Здійснено аналіз основних видів порушень конкурентного регулювання та практики недобросовісної конкуренції в процесі надання банківських послуг. Досліджено норми законодавства, що повинні запобігати таким порушенням. Вказано на комплексність проблеми захисту економічної конкуренції серед банків, яка включає не тільки прямі порушення конкуренції (недобросовісна конкуренція, введення в оману споживачів банківських послуг, порушення регуляції щодо реклами), а й інші неправомірні адміністративні переваги деяким сегментам банківського ринку (зокрема, банків державного сектору). Окремо виділені питання створення перешкод суб'єктам господарювання та досягнення неправомірних переваг у конкуренції на ринку банківських послуг та нормативного регулювання банківської таємниці та конфіденційності інформації у фінансовій системі, що корелюється з положеннями антимонопольного законодавства щодо неправомірного збирання, розголошення та використання комерційної таємниці. Розглянуто регуляторні акти та аналітичні документи Антимонопольного Комітету України щодо поточного стану конкуренції в банківському секторі. Зроблені висновки щодо недостатності уваги та впливу регуляторних органів на конкуренцію в банківській системі, підвищення рівня концентрації в банківській сфері України з одночасним зниженням рівня конкуренції. Вказано на пряме порушення, на думку авторів, законодавства України щодо господарських та конкурентних відносин в окремих нормативних актах виконавчої влади.

Ключові слова: економічна конкуренція, конкурентні відносини, антимонопольна політика, недобросовісна конкуренція, бар'єри на шляху розвитку конкуренції, уповноважені банки.

Naumenko S.G., Lisovol O.M. Regulatory and legal regulation of competition in the banking services market.

The state of economic competition in the banking system of Ukraine is considered. A review of regulatory and legal documents of the European Union and the United States of America on the regulation of competitive relations in the economy and the prevention of monopolization in general, and the banking system in particular, is made. The opinions of researchers and institutions of leading countries of the world on the risks of violation of competition in the banking system are presented.

The legal regulation of competitive relations in the legislation of Ukraine is analyzed. Provisions in the «general» competition legislation and «industry» banking legislation on the protection of economic competition are highlighted. The main types of violations of competition regulation and practices of unfair competition in the process of providing banking services are analyzed. The norms of legislation that should prevent such violations are studied. The complexity of the problem of protecting economic competition among banks is indicated, which includes not only direct violations of competition (unfair competition, misleading consumers of banking services, violations of advertising regulations), but also other unlawful administrative advantages for certain segments of the banking market (in particular, public sector banks). Separately, the issues of creating obstacles to business entities and achieving unlawful advantages in competition in the banking services market and regulatory regulation of banking secrecy and confidentiality of information in the financial system, which correlates with the provisions of antimonopoly legislation on the unlawful collection, disclosure and use of trade secrets, are highlighted. Regulatory acts and analytical documents of the Antimonopoly Committee of Ukraine on the current state of competition in the banking sector are considered. Conclusions are drawn regarding the lack of attention and influence of regulatory authorities on competition in the banking system, an increase in the level of concentration in the banking sector of Ukraine with a simultaneous decrease in the level of competition. The authors point out a direct violation, in their opinion, of the legislation of Ukraine on economic and competitive relations in certain regulatory acts of the executive branch.

Key words: economic competition, competitive relations, antitrust policy, unfair competition, barriers to the development of competition, authorized banks.

Постановка проблеми. Економічна конкуренція відіграє ключову роль в ринковій економіці як важливий елемент механізму її саморегулювання та водночас конкретна форма її функціонування. Конкуренція є однією з ринкових сил, що забезпечує баланс попиту і пропозиції та урівноважує ринкові ціни. Нормативно-правові документи провідних країн світу приділяють значну увагу регулюванню конкурентних відносин в економіці та запобіганню монополізації. Уряди та антимонопольні органи Сполучених Штатів та Європейського Союзу постійно вдосконалюють нормативне забезпечення проконкурентної політики та проводять широку роз'яснювальну роботу серед суб'єктів господарювання та споживачів щодо необхідності підтримки економічної конкуренції та протидії монополіям.

На офіційному сайті Білого Дому зазначається, що здорова ринкова конкуренція є фундаментальною для функціонування економіки США. Основна економічна теорія демонструє, що коли фірмам доводиться конкурувати за клієнтів, це призводить до зниження цін, вищої якості товарів і послуг, більшої різноманітності та більшої кількості інновацій. Конкуренція має вирішальне значення не лише на товарних ринках, а й на ринках праці. Коли компанії конкурують, щоб залучити працівників, вони повинні збільшити винагороду та покращити умови праці [1].

У праві Європейського Союзу відносини у сфері захисту конкуренції були прописані ще положеннями Договору про заснування Європейського Співтовариства. Надалі принципи конкурентної політики були закріплені у відповідних регламентах чи директивах ЄС.

Важливість та пріоритетність питання захисту конкуренції для українського права та суспільних відносин підкреслює зобов'язання держави забезпечувати захист конкуренції у підприємницькій діяльності, яке прописане в Конституції України. Також Конституція декларує, що в Україні не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція [2].

Фінансовий сектор, зокрема банківська діяльність, як одна з провідних та стратегічних галузей економіки, є також критично важливою для регулювання конкурентних та антимонопольних відносин.

На думку Світового банку глобальна фінансова криза відновила інтерес політиків і науковців до банківської конкуренції та ролі держави в політиці конкуренції (тобто політики та законів, які впливають на ступінь конкуренції банків). Дехто вважає, що зростання конкуренції та фінансові інновації на таких ринках, як субстандартне кредитування, сприяли фінансовій кризі. Інші занепокоєні тим, що криза та державна підтримка найбільших банків посилили банківську концентрацію, зменшивши конкуренцію та доступ до фінансування та потенційно сприяючи майбутній нестабільності через проблеми «морального ризику», пов'язані з установами, які є занадто великими, щоб збанкрутувати [3].

Як і в інших галузях, конкуренція в банківській системі є бажаною для ефективності та максимізації суспільного добробуту. Однак, завдяки його ролям і функціям, є деякі властивості, які відрізняють його від інших галузей. Важливо не лише переконатися, що банківський сектор є конкурентоспроможним та ефективним, але й стабільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику пов'язану з правовим забезпеченням економічної конкуренції в банківському секторі Україні, в своїх дослідженнях розглядали Безугла Л.С., Бережна Т.Г, Буяльська В.М., Владика Ю.П., Жердецька Л.В., Заруба Ю.О., Марценюк О.В., Мірошниченко О.В., Руда О.Л., Турова Л.Л., Циганова Н.В. та інші. Проте, сучасний стан наукового дослідження конкуренції в банківському сегменті фінансового ринку вважаємо недостатнім, а висвітлення в наукових працях фрагментарним.

Метою статті є розкриття особливостей нормативно-правового забезпечення конкуренції в банківському секторі України в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Правову основу забезпечення конкуренції в банківській системі України становлять Конституція України, закони України щодо захисту економічної конкуренції та протидії монополізації, «спеціальне банківське законодавство», міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укази Президента України, акти Кабінету Міністрів України, а також інші нормативно-правові акти, що приймаються на виконання законів України.

Дефініція «економічна конкуренція (конкуренція)» розкривається в законодавстві як «змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [4].

Поняття «недобросовісної конкуренції» також закріплено на законодавчому рівні та визначається як «будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності». Загальне поняття недобросовісної конкуренції деталізується в трьох «блоках» (видах) такої конкуренції:

- неправомірне використання ділової репутації;
- створення перешкод суб'єктам господарювання та досягнення неправомірних переваг у конкуренції;
- неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці [5].

Всі ці три «блоки» питань недобросовісної конкуренції можуть мати місце та правозастосування в банківській діяльності. До блоку неправомірне використання ділової репутації можна віднести вимогу до достовірності банківської реклами, що міститься в ст. 54 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (далі – Закон про банки). Ця норма, зокрема, забороняє поширення реклами у будь-якій формі, що містить неправдиву інформацію про їх діяльність у сфері банківських послуг. До того ж, Національний банк України має право застосувати заходи впливу до банків та інших осіб, які порушують вимоги цієї статті.

Вважаємо, що регулювання відносин з клієнтами, встановлене ст. 55 Закону про банки, яке забороняє вимагати від клієнта придбання будь-яких товарів чи послуг від банку або від спорідненої чи пов'язаної особи банку як обов'язкову умову надання банківських послуг, також стосується ділової репутації банків.

Особливої уваги запобіганню недобросовісної конкуренції в банківській системі та захисту прав споживачів приділено в Законі України «Про споживче кредитування».

Жорсткі вимоги встановлені законодавством щодо реклами споживчого кредиту. Зокрема, Закон додатково до вимог, встановлених законодавством про рекламу, повинна містити обов'язкову стандартну інформацію:

- максимальна сума, на яку може бути виданий кредит;
- реальна річна процентна ставка;
- максимальний строк, на який видається кредит;
- у разі надання кредиту для придбання товарів (послуг) у формі оплати з відстроченням або з розстроченням платежу - розмір першого внеску.

Стандартна інформація повинна бути зрозумілою і точною. Якщо стандартна інформація викладається в письмовому вигляді, вона наводиться однаковим шрифтом та відображається в основному тексті реклами.

У рекламі щодо надання споживчого кредиту забороняється зазначати, що споживчий кредит може надаватися без документального підтвердження кредитоспроможності споживача (позичальника) або що кредит є безпроцентним чи надається під нуль процентів, іншу аналогічну за змістом та сутністю інформацію. А також забороняється надавати інформацію, яка вводить споживача в оману щодо потенційних наслідків укладення кредитного договору [6].

Особливо важливою для запобігання недобросовісної конкуренції та захисту прав споживача банківських послуг є вимога щодо надання інформації щодо реальної річної процентної ставки, денної процентної ставки та загальної вартості кредиту для споживача.

Нормативне забезпечення навіть додатково регламентує вимоги щодо способів інформування клієнта про умови договору, підтвердження ознайомлення з ними, шрифту та формату друку інформації.

Забороняється у будь-який спосіб ускладнювати прочитання споживачем такої інформації, у тому числі шляхом її друкування шрифтом меншого розміру, ніж основний текст, злиття кольору шрифту з кольором фону тощо. Споживач, який внаслідок ненадання визначеної Законом інформації або надання її в неповному обсязі чи надання недостовірної інформації уклав договір на менш сприятливих для себе умовах, ніж ті, що передбачені у цій інформації, має право вимагати приведення укладеного договору у відповідність із зазначеною інформацією шляхом направлення кредитодавцю відповідного письмового повідомлення. Кредитодавець зобов'язаний привести договір у відповідність з умовами, зазначеними у наданій інформації, протягом 14 днів з дати отримання такого повідомлення [6].

Законодавство вимагає також продовження надання визначеної законом інформації й після укладення договору про споживчий кредит та протягом його використання.

Прикладів *створення перешкод суб'єктам господарювання та досягнення неправомірних переваг у конкуренції на ринку банківських послуг* було не так багато в історії фінансової системи. Як зразок усунення недоліків у конкурентному середовищі серед банків можна віднести той факт, що державний Ощадбанк став учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – ФГВФО). Це передбачено Законом України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб», який набув чинності 13 квітня 2022 року. Закон було спрямовано на підвищення довіри вкладників до банківської системи та забезпечення її стабільності. Даним Законом були запроваджені єдині для банківської системи умови гарантування вкладів. Таким чином, відбулося усунення неправомірних конкурентних переваг одного з банків.

Особливу увагу приділено нормативному регулюванню банківської таємниці та конфіденційності інформації у фінансовій системі, що корелюється з положеннями антимонопольного законодавства щодо неправомірного збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Банки та Національний банк України зобов'язані забезпечувати збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банку, Національного банку України при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків, Національного банку України зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб інформацію, що становить банківську таємницю, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Органи державної влади, юридичні та фізичні особи, які при виконанні своїх функцій, визначених законом, або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали в установленому законом порядку інформацію, що становить банківську таємницю, зобов'язані забезпечувати збереження такої інформації, не розголошувати її та не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб.

Особи, винні в порушенні порядку розкриття та використання інформації, що становить банківську таємницю, несуть кримінальну та іншу відповідальність згідно з законом.

В «спеціальному» банківському законодавстві, яке має забезпечувати конкуренцію у банківській системі, не міститься конкретне визначення та розкриття поняття конкуренції. Ст. 53 Закону України «Про банки і банківську діяльність» забороняє банкам укладати договори з метою обмеження конкуренції та монополізації умов надання кредитів, інших банківських послуг, встановлення процентних ставок та комісійної винагороди. Банкам також забороняється вчиняти будь-які дії щодо впровадження у своїй практиці недобросовісної конкуренції. Факти недобросовісної конкуренції щодо надання банком тих чи інших банківських послуг або здійснення операцій є

підставою для заборони цьому банку подальшого надання таких послуг або здійснення операцій [7].

У 2020 році Антимонопольний комітет України (далі – АМКУ) провів дослідження ринку банківських послуг у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету [8]. Ключовий об'єкт дослідження – обґрунтованість існування виключних повноважень банків державного сектору на обслуговування окремих сегментів ринку. АМКУ визначив поточну ситуацію щодо конкуренції в банківському секторі як «не ідеальну».

АМКУ цілком слушно зауважує, що Україна взяла на себе зобов'язання щодо зменшення присутності держави у сферах банківського обслуговування. Аналіз європейського досвіду свідчить, що держава може втручатись у розвиток банківських послуг у тих випадках, коли надання такої послуги на вільному ринку є неефективним, або коли подібне втручання сприяє розвитку і досягнення цілей суспільного інтересу.

На українському ринку банківських послуг діє понад 60 банків. Отже, ринок є потенційно конкурентним. Незважаючи на це, до надання банківських послуг в окремих сегментах допущені лише банки державного сектору. Для інших існують бар'єри. Серед ключових споживачів, щодо яких діють обмеження, – військові пенсіонери, переселенці, субсидіати, бюджетні установи та суб'єкти, що отримують бюджетні виплати, суб'єкти господарювання, що користуються спецрахунками (наприклад учасники ринку електричної енергії), тощо. Загалом мова йде більше ніж про 15 сегментів. Деякі обмеження були встановлені ще 10–20 років тому і сприймаються як «усталена практика». Так, військовий пенсіонер з 1992 року може отримати пенсію тільки в АТ «Ощадбанк», незважаючи на те зручно йому обслуговуватись в цьому банку чи ні. Бібліотеки та музеї України зобов'язані відкривати рахунки виключно у банках державного сектору» з 1995 року, заклади культури – 2010-го, наукові установи – 2015-го. В останні роки законодавством були встановлені і нові обмеження (виплата житлових субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, виплата грошових компенсацій для отримання житла окремими категоріями осіб, грошова компенсація за «пакунок малюка», обслуговування депозитних рахунків для зарахування коштів, пов'язаних із примусовим виконанням рішень) [8].

Подібний підхід до регулювання ринку банківських послуг стримує розвиток ефективної конкуренції та призводить до того, що приватні банки обмеженні у можливості надання послуг на рівних та конкурентних умовах. В свою чергу споживачі не в змозі отримати послугу за принципом «ціна/якість». Скарги від таких невдоволених споживачів на це неодноразово надходили до АМКУ.

АМКУ дійшов висновку, що існує необхідність формування умов для розвитку конкуренції між банками всіх форм власності за рахунок їхніх власних досягнень. Тобто бар'єри вступу на закриті сегменти ринку повинні бути піддані критичному аналізу з точки зору доцільності їх існування. За певних умов вони можуть бути переглянуті.

При цьому, за розвиток конкурентних умов для всіх банків виступають НБУ та професійні банківські асоціації. Обмеження різного роду щодо обслуговування певних сегментів клієнтів як правило походять від Уряду та профільних міністерств чи інших органів державної влади.

В результаті цього дослідження, з метою запобігання порушенню принципу конкурентного нейтралітету при регулюванні ринку банківських послуг, АМКУ було направлено пропозиції Кабінету Міністрів України щодо надання доручення центральним органам влади зменшити та/або усунути бар'єри для розвитку конкуренції в окремих сегментах ринку банківських послуг. Зокрема, пропонуються такі заходи:

- перевірка доцільності та інших підстав збереження бар'єрів;
- внесення на розгляд КМУ пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів в частині скасування виключних прав банків державного сектору на обслуговування секторів, суттєвих ризиків для яких не прогнозується;
- внесення на розгляд КМУ пропозицій щодо запровадження конкурентних механізмів відбору банків, які обслуговуватимуть ті сегменти, щодо яких існують суттєві ризики.

Однак за наявною на сьогоднішній день інформацією, суттєвих результатів від такого звернення немає.

Особливих питань щодо дотримання конкурентного законодавства викликає інститут так званих «уповноважених банків» щодо обслуговування певних галузей економіки чи певних категорій споживачів банківських послуг, а також процедура визначення таких уповноважених установ.

Зазначимо, що сучасне законодавство чи підзаконні нормативні документи взагалі не містять визначення «уповноважений банк», а цей термін походить з регулювання, яке втратило чинність

Для надання окремих банківських послуг Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України чи інші державні органи можуть здійснювати відбір уповноважених банків. Згідно з даними АМКУ, виключно уповноважені банки мають право на надання відповідних банківських послуг, зокрема: виплату пенсій, грошової допомоги та заробітної плати працівникам бюджетних установ; виплату соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам; обслуговування механізму надання субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг (у безготівковій формі); обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків учасників ринку електричної енергії; теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки; за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення; споживачів з газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ. Таким чином, в окремих випадках банк може набувати статусу уповноваженого виключно на підставі відповідного нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України[9].

Відносно логічним, хоча й на нашу думку таким, що не відповідає повністю конкурентному законодавству, підходом можна вважати визначення Урядом критеріїв для відбору уповноваженого банку. Такий принцип зокрема запроваджений в Постанові КМУ від 5 вересня 2018 р. № 709 «Про затвердження вимог до уповноваженого банку ринку електричної енергії». Так зрозумілими є критерії такого банку, який повинен мати: підрозділ з обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання учасників ринку електричної енергії; розгалужену мережу відокремлених підрозділів; внутрішньобанківську платіжну систему, яка забезпечує обслуговування рахунків з використанням системи дистанційного обслуговування; досвід обслуговування та кредитування суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво електричної енергії, оператора системи передачі електричної енергії, операторів системи розподілу електричної енергії. В той же час, таким уповноваженим банком на ринку електричної енергії може бути лише банк, у статутному капіталі якого не менш як 75 % акцій (часток) належать державі. Така вимога, на нашу думку, порушує конституційний принцип рівності всіх форм власності, яка міститься в ст. 12 Конституції України.

Абсолютно таким, що порушує принципи регулювання конкурентної політики є нормативне визначення конкретного банку для певного сегменту. Прикладом є Постанова КМУ від 13 січня 2021 р. № 98 «Про визначення уповноваженого банку, який обслуговує поточні рахунки із спеціальним режимом використання і додаткові поточні рахунки із спеціальним режимом використання учасників процедури погашення заборгованості, що утворилася на оптовому ринку електричної енергії», на підставі якої таким уповноваженим банком був призначений "Державний ощадний банк України". Аналогічно, на підставі Постанови КМУ від 27 лютого 2019 р. № 140 «Про визначення уповноважених банків ринку електричної енергії» такими уповноваженими банками були визначені "Державний ощадний банк України", "Укргазбанк" та "Державний експортно-імпортний банк України".

Тобто, жодних об'єктивних критеріїв визначення «галузевих» уповноважених банків, крім державної форми власності, документи Уряду не містять.

Висновок. Враховуючи європейський вектор руху країни сьогодні необхідно продовжити роботу із вдосконалення законодавства, зокрема, у сфері конкурентних та антимонопольних відносин. При цьому на теперішній час в Україні законодавче забезпечення економічної конкуренції в цілому є достатнім.

Хоча Антимонопольний комітет України й констатує наявність певних «бар'єрів на шляху розвитку конкуренції» в банківській системі, на нашу думку, він приділяє недостатньо уваги вивченню конкуренції та фактичного монополізму деяких банківських установ на ринку фінансових послуг. Також досить фрагментарними та такими що не дійшли до практичної реалізації вважаємо вжиття необхідних заходів для покращення конкурентного середовища в банківській системі.

Зважаючи на відносно невелику кількість банків в Україні на даний час та значну концентрацію капіталу та клієнтської бази в провідних банках, зокрема, з державним капіталом, конкуренцію в банківському секторі потрібно розвивати та вдосконалювати. Враховуючи те, що на серпень 2024 року частка чистих активів держбанків складає 53,3%, а частка держбанків у коштах населення 64,1%, вважаємо за доцільне посилення уваги Антимонопольного комітету України до

регулювання та впливу на ринку банківських послуг з метою стимулювання конкурентних відносин, недопущення неправомірного використання конкурентних переваг, зокрема державними банківськими установами, недопущення монополізму в певних сегментах банківських послуг та стимулювання розвитку національного банківського сектору із приватним капіталом. При цьому окремі інструменти регулювання ринку банківських послуг, зокрема визначення уповноважених банків урядом чи галузевими міністерствами, на нашу думку протирічать принципам державної конкурентної політики.

Отже, рівень концентрації в банківській системі України підвищується з одночасним зниженням рівня конкуренції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Адміністрації США (Білий Дім). URL: https://www.whitehouse.gov/ cea/ written-materials/2021/07/09/the-importance-of-competition-for-the-american-economy/#_ ftn1.
2. Конституція України : Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ stru#Stru.
3. Офіційний сайт Світового банку. URL: https://www.worldbank.org/en/publication/ gfdr/gfdr-2016/background/banking-competition.
4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14/stru#Stru.
5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07 чер. 1996 р. № 236/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0% B2%D1%80#Text.
6. Про споживче кредитування : Закон України від 15 лист. 2016 р. № 1734-VIII. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19/conv#Text.
7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07 груд. 2000 р. № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text.
8. Дослідження ринку банківських послуг: бар'єри на шляху розвитку конкуренції. Офіційний сайт Антимонопольного комітету України. URL: https://amcu.gov.ua/news/doslidzhennya-rinku-bankivskih-poslug-baryeri-na-shlyahu-rozvitku-konkurenciyi.
9. Звіт про результати дослідження ринку банківських послуг у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету шляхом прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, якими банки державного сектору наділяються виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг: Схвалено Антимонопольним комітетом України 22 жов. 2020 р. протокол № 65. URL: https://amcu.gov.ua/ storage/app/uploads/public/5fa/005/38a/5fa00538a9171513164556.pdf.